Dr. Rudolf Pollak: System des österr. Zivilprozesses, II. zv. str. 515, je ravno tega mnenja in opozarja zlasti na okolnost, da manjka za posebno postopanje določba, kakor jo ima § 574. tega postopanja ter da je v § 575 izrečno določeno, da veljajo skrajšani roki le za v tem 3. oddelku urejeno postopanje. Tudi Wachtel: Erläuter. zu § 575, str. 524, je enakega nazora.

Upoštevna je tudi še odločba vrh. sod. od 11. marca 1902, Jur. Bl., 1902, št. 35, ki pravi, da je skrajšani 8-dnevni prizivni rok § 575 izrečno obvezen le za postopanje, ki je urejeno v 3 odd. VI. dela c. pr. r.

Nasprotnega mnenja so: Demelius: Komentar k § 575, str. 727, Neumann: Komentar, 1915, str. 1614, ki se v glavnem sklicuje na odločbo vrh. sod. (zbirka pravorekov št. 196), in Trutter: Das österr. Zivilprozessrecht, II. zv., str. 623 in nasl., ki celo trdi, da veljajo predpisi 3. odd. VI. dela c. pr. r. sploh za vse spore iz zakupnih in najemnih pogodb, tudi za one, ki jih je razpravljati pred zbornimi sodišči, ter končno Ott: Zur Lehre von den bes. Verfahrensarten v 30. zv. časopisa za Privat- und öffentliches Recht der Gegenwart, str. 229.

Ako se uvažujejo vsa razmotrivanja, je stavljeno vprašanje zanikati. Neumljivo je, da bi zakonodavec ne bil tega določno izrazil, ako je mislil ustanoviti veljavnost določbe § 575. glede skrajšanih rokov tudi za navedene tožbe, očitati bi mu bilo naravnost površnost. Toda take površnosti ni zagrešil: zakonske določbe so namreč jasne in odločbe, kakor ona v zbirki pravorekov št. 196 in pisatelji, ki zastopajo nasprotno mnenje, hočejo na umeten način vnesti v zakon, kar ni posneti iz njega.

O ustrojstvu sudova.

Dr. **Srečko Zuglia.**

Istom sada, kad čitamo u savezu porazbacane dijelove ove odlične razprave, što je dvije godine punila stranice Slovenskog Pravnika*), možemo da prosudimo, koliko je ona

*) Prof. dr. Gregor Krek: Organizacija sodišč po najnovejšem zakonskem načrtu. Slovenski Pravnik 1923, 1924 i posebni otisak, Ljubljana, 1924, 8°, str. XII + 286.

svojom temeljitošću, dubinom i obiljem znanstvenog aparata nadvisila sve, što se je kod nas objelodanilo od oslobodjenja ovamo o bilo kojoj grani našeg kodifikatornog rada. Pisac je namjeravao da obradi čitav komisijski nacrt zakona o ustrojstvu sudova, ali ga je od tog odvratila okolnost, što je ministarstvo medjutim napustilo komisijski tekst i publiciralo u »Arhivu« svoj vlastiti. Pisac nije više mogao, da izradjene i objedanjene dijelove svoje radnje prilagodi ministarskom tekstu, koji je osobito u tehničkom pogledu manje uspio od komisijskog, jer napušta mučno stečeno jedinstvo terminologije, niti je htio produžiti obradu napuštenog komisijskog teksta, a još manje udesiti jedan dio rasprave prema komisijskom, a drugi prema ministarskom nacrtu. Radnja prikazuje potanko samo prvi odsjek (§ 1—64) komisijskog nacrta, dok se ostalih djelova (§ 65—106) dotiče samo usput, jednako kako nam u savezu prikazuje nekoje ustanove zakonskih nacrta o sudijama i o gradjanskom parničnom postupku, a dakako i zakona o činovnicama. Osim toga je radnji dodat predgovor na XII stranica, u kome pisac izražava svoje opće poglede na naš kodifikatorni rad ističući njegove poznate nedostatke, kao preveliku tajnost, pomanjkanje motiva i sjedničkih zapisnika. Upozorava na revolucioni karakter ovog projekta obzirom na dosadašnje stanje u Srbiji i opominje, da se ne prenaglimo s uzakonjenjem neizradjenih i nezrelih zakonskih osnova, a naročiti oprez preporuča baš kod ovog projekta, koji ima da postane granitni osnov naše buduće sudske i procesualne zgrade. Ističe što se sve mora uraditi u zakonodavnom pogledu, zatim u pripremama materijalnih sredstava i personala, prije nego li će novo sudsko ustrojstvo moći uspješno funkcionirati. Na koncu rasprave dolazi tekst zakonskog nacrta (str. 241—268) u njegovim dosadanjim varijacijama, kratkim kritičkim primjedbama i uputama na one djelove radnje, gdje se potanje raspravlja o dotičnom pitanju. Medjutim radnja i ovako skraćena, sadrži toliku množinu najraznovrsnijih pravnih i organizatornih problema, osobito u sitnom slogu izpod teksta, koji zaprema preko polovicu knjige, toliko obilje literarnih statističkih i zakonodavnih podataka ne samo iz svih šest naših pravnih područja, nego takodjer iz oblasti svih

evropskih, a naročito najnovijih posljeratnih zakonodavstava Njemačke, Austrije, Češke, Poljske, Sovjetske Rusije, da će odlično poslužiti ne samo kao izvorno, dokumentarno i temeljito djelo domaćeg pisca, nego takodjer kao bogata riznica najraznovrsnijih podataka, do kojih je kod nas tako težko doći, a opet se bez njih ne mogu temeljito pretresati dotični problemi. Radnja privlači i svojim živahnim i jasnim stilom, protkanim na više mjesta finom ironijom i duhovitim primjedbama te citatima u stihu i u prozi.

Spomenut ćemo samo nekoliko izmedju mnogobrojnih problema, što ih je pisac nanizao tako obilno u toj radnji te ih prikazao temeljitošću i vještinom, u kojoj se zdravi smisao praktičara za realnost i ostvarljivost takmi s finoćom analize i dubinom misli odlična teoretičara. Tu je prije svega pitanje, kakav ćemo tip sudske organizacije usvojiti uopće, a naročito kakov oblik vrhovnog suda. Zatim dolazi problem laičkih sudaca i sudova u vezi s pitanjem općinskih i zasebnih trgovačkih sudova, odnos senata prema sucu pojedincu, problem sastava i stalnosti sudskih odjeljenja (senata) u vezi sa staldošću razdiobe rada medju ta odeljenja i s pitanjem, na koji bi se način imali postavljati predsjednici senata kod okružnog i velikog suda. Pisac se bavi i pitanjem redukcije članova senata kot višjih sudova, ekonomisanjem sa sudačkim personalom uopće, a naročito u pogledu ograničenja nadležnosti i kvoruma općih sjednica. Nadalje zagovara reorganizaciju državnog odvjetništva. Na osnovu statističkih podataka ispituje, je su li nam potrebni posebni trgovački sudovi, koliki ćemo broj trebati kotarskih, okružnih i velikih sudova, koliko okružnih i vrhovnih sudaca te predsjednika senata kot vrhovnog suda. Nije pustio s vida ni tehničku, a naročito terminološku stranu projekta zalažući se, da se ispravno i dosljedno luče pojmovi »sudski« od »sudijskog«, da se upotrebljava naziv »nesporni« umjesto »vanparnični«, da se poslovi i sudovi označe »trgovinskima, jer se odnose na trgovinu, a ne kao n. pr. knjige, firma, komora, koje se tiču samo trgovaca, pa se zato ispravno zovu »trgovačke«.

Iza kratkog historičkog uvoda o postanku nacrta, prikazuje nam pisac opća načela naše buduće sudske organiza-

cije, koja se prislanje uz austrijsku, naročito u pogledu tipa vrhovnog sudišta, koji će stajati po srijedi izmedju francuskog anahronizma, što sudi samo o dopustivosti i osnovanosti pravnih lijekova, a nikad u stvari samoj, te praktički neizvedivog švedskog ideala, koji još u poslednjoj instanci kupi i provadja dokaze, vršeći tako i reviziju in facto. Naš će vrhovni sud obavljati samo reviziju in jure, dakle suditi takodjer u stvari samoj, kadgod ne bude trebalo obnoviti ili popuniti postupak zbog pogrešaka nižih sudova. Izričiti je protivnik po profesoru Ž. M. Periću predložene chambre des réquêtes, koja znači samo rasipavanje snaga. Dobar dio njenih funkcija, a osobito upućivanje stvari pred dotične senate radi meritornog rješenja, može kod nas da obavlja i jedan referent. Stvari, što se imadu a limine odbaciti, iznijet će taj referent pred jedan manji senat. Pisac ističe, kako se do unifikacije materijalnog prava neće moći obrazovati senati po materijama, nego po teritorijalnom principu, zato drži, da bi do tog vremena najbolje odgovarala današnja teritorijalna decentralizacija odjeljenja Vrhovnog suda. Naročito se ne će moći organizovati kockom jedinstven personalni senat, već ni trebalo toliko personalnih senata, koliko ima zasebnih pravnih područja, jer članovi s jednog teritorija ne će poznati ni prilika, ni zakona, a ni osoba na drugim područjima. Za punu sjednicu predlaže, da bi se zaveo stalni broj sudaca i to s predsjednikom zajednom 15, a ne ovako neodredjeni broj, koji bi varirao po volji predsjednika izmedju 15 i 30, jer pisac računa, da će nam prema broju pučanstva i obzirom na funkcije našeg Vrhovnog suda trebati 55—60 vrhovnih sudaca, uračunavši ovamo i sva tri predsjednika te 6—7 predsjedatelja senata. Predlaže, da bi se i broj članova opće sjednice snizio na 21—25 sudaca, da bi se ova što manje zaposlila, da bi se radi jednolikosti i stalnosti sudske prakse vodio osim zbornika važnih i načelnih riješidaba takodjer popis svih odluka Vrhovnog suda uredjen prema materijama poput austrijskog haterim-registra. Osim toda nam pisac prikazuje tačen historički razvitak bečkog Vrhovnog sudišta, koji može biti u mnogočem poučan i za naše prilike, te pregled razvitka francuske vrhovne instance i njene chambre des réquêtes.

Pisac je protivnik laičkih sudova i sudaca uopće, jer komplicirano moderno pisano pravo materijalno i procesualno traži stručne suce pravnike. Dosadanji laički općinski sudovi u Srbiji, Vojvodini i Hrvatskoj postaju samo fakultativni. Uredit će se posebnim zakonom i uvesti tamo, gdje ih oblasne skupštine budu tražile. Prije su laičko sudjenje tražili razni socijalistički programi i ideolozi, zatim pobornici teorije slobodnog prava, a danas finansijska nužda, jer ratom iscrpljene države ne mogu platiti dovoljan broj sudaca po pozivu. Medjutim s gledišta nacijonalne ekonomije nije laik jeftiniji od suca po pozivu, osobito ako se naknadom troškova i dangube omogućuje pristup u sudstvo i ekonomski slabijim staležima. U protivnom slučaju laičko sudstvo postaje privileg bogatijih i sredstvo za još veći pritisak na siromašnije slojeve. Za psihologiju je našeg naroda karakteristično, da je Hrvatska morala još 1888, a Bosna 1921 dokinuti laičke prisjednike kot kaznenih (Bosna takodjer kot bagatelnih) sudova zbog nemarnosti njihove. Ako budemo i mi morali iz finansijskih razloga praviti neke kompromise u pogledu organizacije sudstva, pisac preporuča, da se svakako izbjegavaju laički sudovi, te se što obilatije poslužimo inokosnim sucem i kot okružnih sudova, koji je u Sloveniji pokazao vrlo dobre rezultate. Uopće izgleda, da se pravni razvitak okreće sve više inokosnom sudovanju. Tu pisac dava potanku analizu svih prednosti i nedostataka kolegijalnog i inokosnog sudjenja, ističući kako je i kolegijalno sudstvo u mnogim slučajevima samo prikrivena (disimulirana) inokosnost. Ipak uspjeh pojedinačkog sudjenja zavisi ne samo od subjektivne samostalnosti i drugih psihičkih svojstava suca, nego takodjer od karaktera naroda. U Italiji se nije ponijelo, pa ga je morala dokinuti. Protivnik je, da se prave eksperimenti sa ženskim prisjednicima i ženskim sucima po pozivu, dok ne vidimo, kako će se ta institucija pokazati kod susjednih naprednijih naroda, koji uvadjaju ženske prisjednike u bračnim, alimentarnim i starateljskim parnicama. Posebni trgovački sudovi, koje je izazvala okolnost, što učeni suci pravnici nisu poznavali norme nekodifikovanog trgovačkog prava i što je postupak u redovnim parnicama bio osobito spor, izgubili su u obadva pravca sva-

ko opravdanje. Osim toga ne postoji kod nas nijedan tako jak trgovački centar, kao što su to bili u bivšoj Austriji Beč, Trst i Prag, da bi nam trebao zaseban trgovački sud. I zbog izbjegavanja nepotrebnih sporova o nadležnosti umjesnije je i jeftinije, da jedan te isti sud, makar u različitom kolegiju, sudi u gradjanskim i trgovačkim parnicama. Naročito nije potrebno, da trgovački sudovi vode ostavinske razprave i tutele trgovaca. Inače pisac dopušta, i ako ne neophodnost, a ono bar korist za pravosudje od upotrebe laičkih prisjednika trgovaca, pomoraca i rudara u prvostepenim i prizivnim senatima okružnih sudova, kad riješavaju dotičnu vrst parnica. Samo traži takozvani austrijski omjer, koji daje prevagu pravničkom elementu zbog toga, što i trgovački sudovi sude po propisima materijalnog prava i primjenom procesnih normi, a ne možda prosto i po zdravoj pameti. Osim toga sude i netrgovcima, pa bi pretežnost trgovačkog elementa mogla biti na štetu nepristranosti. Zabacuje tzv. njemački sistem, ostvaren u organizaciji beogradskog trgovačkog suda, gdje ima trgovački elemenat prevagu (3:2, odnosno 2:1), a još više izključivo laički i staleški francuski sistem, gdje je pravni elemenat zastupan samo indirekte u tajniku vijeća, kao kod naših burzovnih sudova. Držimo, da nije u interesu pravosudja niti u saglasju s jednakošću gradjana pred zakonom, ako se prisjednici pomenutih privilegovanih staleža upotrebljavaju i u parnicama jednostavnim po faktičnom supstratu, a teškimi u pogledu pravnog pitanja, niti je moguće provesti takav sistem, gdje bi prizivanje laičkih sudaca zavisilo od zamršenosti faktičnog stanja i uvidjavnosti sudskog kolegija. Za to držimo, da su nepotrebni ne samo zasebni trgovački sudovi, nego i laički prisjednici u senatima okružnih sudova, a naročito u prizivnim stvarima, jer je doista apsurdno, da bi kotarski sudac poedinac mogao i sam bez prisjednika uspješno riješiti stvar, a da bi se prisjednici pozivali u prizivni senat, gdje se u glavnom više ni ne riješava faktično pitanje, nego pravno, za čije riješenje nemaju prisjednici nikakvih kvalifikacija. Ili treba biti konsekventni, pa uvesti prisjednike i u senate Velikih, a možda i Vrhovnog suda. Ako su mnoge države ukinule naročite trgovačke sudove i senate, ako ih ne pozna ni Bosna

ni Vojvodina, držimo, da bi mogla biti bez njih i buduća naša sudska organizacija, jer će i sudac pravnik nakon nekoliko godina prakse u trgovačkim, rudarskim ili pomorskim stvarima steći kud i kamo više iskustva u poznavanju naročitih stvarnih odnosa tih grana ekonomije, nego li slučajni prisjednik trgovac u poznavanju materijalnog prava i postupka. Svakako je vrlo neumjesno i pomisliti, da će takav nestručnjak više puta u dvojbenim pravnim pitanjima odlučiti stvar, prikloniv̌si se jednom od sudaca.

Slažem se s piscem, da nije umjesno cijepati jedinstven institut gruntovnice propisom, da će okružni sudovi voditi zemljišne knjige o državnim i općinskim nekretninama, zatim nekretninama na sjedištu okružnog suda i veleposjednica, koji se prostiru kroz više kotareva. I glede rudarske bi sudbenosti bilo bolje poimence označiti okružne sudove obzirom na blizinu rudnika, nego paušalno odrediti po hrvatskom primjeru, da su za to nadležni okružni sudovi na sjelu Velikog suda. Što se tiče mjembene sudbenosti, mislim da doista nema zapreke, da se glede nje usvoji princip vrijednosti, a ne kauzalnosti kao po vojvodjanskom postupku. U ostalom u mjembenim stvarima sude u Srbiji do 100 dinara dapače i laički općinski sudovi, a u Hrvatskoj nakon podnešenih prigovora do vrijednosti od 2500 dinara bagatelni sudovi.

Glede odredivanja supstitucije kotarskih sudaca primjećuje pisac sasma opravdano, da je zato podesniji predsjednik Velikog, nego li okružnog suda, jer je nezainteresovan te ima veći pregled i izbor. Opravdano je, da se supstitucija odredjuje takodjer iz krugova okolnih kotarskih sudaca, a ne samo izmedju sudaca nadredjenog okružnog suda. Pridonijet će sudačkoj nezavisnosti, ako se odredi i neki maksimum vremena, kroz koje se mogu suci nižih sudova dodijeliti višim kao pomoćni referenti. Glede trajanja prinudne supstitucije do najviše 6 mjeseci mogao bi se s piscem složiti, kad bi se postavila garancija, da se ona protiv jednog te istog suca ne može ponovno odrediti nego jedan put svake 3—5 godina. Inače nek ostane 6 nedelja kao u nacrtu, ali dakako uz garanciju troškova i dnevnica supstituta. Neosnovano je zakonsko stanovište, da suca pojedinca kod okružnih suda ne bi mogao za-

mjeniti kotarski sudac, koji je prema piscu baš najprikladniji za to. Obratno Čubinski*), ali neopravdano. Protiv apsolutističke vlasti predsjednika okružnih sudova u pitanju odredjivanja predsjednika i članova pojedinih godišnjih senata saglasno se bune i pisac i Čubinski. Pisac stavlja opravdan prigovor i protiv toga, što se u pogledu predsjednika senata kod Velikih sudova zadržao štetan i neumjestan srbijanski sistem, da predsjeda po rangu najstariji sudac, dok bi obzirom na funkcije predsjedatelja i uspjeh pravosudja valjalo nastojati, da predsjedaju najsposobniji. Zato pisac preporuča, da se predsjednici senata svake godine kod okružnih i velikih sudova odrede tako, da se predsjednik dotičnog suda najprije posavjetuje s eventualnim potpredsjednikom i dosadašnjimi predsjedateljima senata, pa da onda odredi predsjedatelje za slijedeću godinu tako, da bi se protiv tog rasporeda moglo dopustiti pravo žalbe na personalno odijeljenje pretpostavljenog suda. I glede rasporeda okružnih sudaca medju pojedine senate traži pisac sličan postupak kao kod viših sudova, to jest najprije saslušanje svačijih želja i predloga u plenarnoj sjednici, iza toga posavjetovanje sa potpredsjednikom i prošlogodišnjim (odnosno baš sadašnjim) predsjedateljima senata, a istom na koncu definitivan raspored po predsjedniku, protiv koga bi se mogla dozvoliti žalba na personalni senat Velikog suda. Jedino starost i rang ne bi smjeli biti nikada mjerodavni ni kod odredjivanja senatskih predsjednika ni kod kandidature za viša sudačka mjesta, a naročito se ne bi mogli postaviti za suce viših sudova kandidati, koji su bili samo sekretari viših sudova, a nikad samostalni suci. U Srbiji je to bilo moguće, jer po tamošnjem sudskom ustrojstvu sekretar, svršeni pravnik, može zamjeniti u senatu okružnog suca, a sekretar, sa sudačkim ispitom, takodjer apelacionog odnosno kasacionog suca. Neumjesno je, što se po novom projektu zakona o sudijama prepušta imenovanje prvostepenih sudaca isključivo ministru, bez kandidature po stručnim sudačkim kolegijima. Tomu prigovara i Čubinski te preporuča proporcionalan sistem

*) Dr. Mihajlo P. Čubinski: Nove sudske reforme, Beograd 1925.

kao u Italiji, tako da ministar imenuje izvjestan postotak samostalno, a drugi postotak da kandiduju sudski kolegiji.

Pisac utvrdjuje, kako suci nisu samo regresno odgovorni državi za štetu učinjenu u vršenju službe poput ostalih činovnika (al 3 čl. 18 ustava), već nego i primarno oštećenoj stranci. Da bi se podigla sudačka samostalnost, nacrt ograničuje tu odgovornost na zlonamjernu štetu ili grubu nemarnost.

U pitanju reorganizacije državnog odvjetništva pisac predlaže, da se institut državnog tužioštva spoji s finansijskom prokuraturom (državnim pravobranioštvom), kao kod hrvatskog državnog nadodvjetništva. Mogao bi se možda toj ustanovi dati i širi djelokrug ne samo kao u Njemačkoj i Ugarskoj, gdje državno odvjetništvo zastupa interese države i vrši funkcije stranke u statusnim granicama (brakorazvodnim, parnicama radi stavljanja pod starateljstvo, proglašenje smrti), nego možda kao u Francuskoj, gdje državno odvjetništvo, kao čuvar prava i zakona, učestvuje i u svim gradjanskim parnicama, osobito pred višim sudovima stavljajući motivirane prijedloge o riješenju spora.

Na osnovu statističnih podataka i poredjujući naše prilike i postupak sa stanjem u susjednim državama, pisac misli, da ćemo trebati na svakih 20.000 stanovnika po jedan kotarski sud, a na svakih 300.000 po jedan okružni sa 20 sudaca. Držimo, da ćemo broj okružnih sudova zbog rijetke naseljenosti i oskudice saobraćajnih sredstava morati zavisiti u južnim krajevima na dvostruko snizujući ujedno broj sudaca na polovicu, tako da će nam trebati po jedan okružni sud sa 10 sudaca na svakih 150.000 stanovnika.

Pisac odobrava odredbu nacrta, da će sjedište i teritorij kotarskih sudova u granicama jedne te iste oblasti po saslušanju Velikog suda odredjivati Ministar Pravde. Takvu soluciju preporuča i za okružne sudove, dok je nacrt u pogledu njih na ustavnom gledištu, da im sjedište i opseg odredjuje zakon. Nadalje zagovara pisac, da bi se odredjen procenat najnižih sudaca imenovao bez stalnog sjedišta za čitav opseg dotičnog Velikog suda i stavio na raspolaganje predsjedniku istoga, jer će se jedino tako moći omogućiti uredno funkcijoniranje nove sudske organizacije i nepovrijedivost sudačke

stalnosti (nepremjestivosti). To se istma ne slaže sa slovom ustava, ali je bolje doprinijeti i tu nužnu žrtvu, nego li dopustiti, da postoji jedan »nepošten« ustavni propis, koji bi se morao silom prilika neprestano vrijedjati, da se održi nesmetano funkcijonisanje pravosudja, tako da nam od čitave sudske nepremjestivosti kroz kratko vrijeme ne bi ostao, nego jedan papirnati propis u ustavu. Slažem se s piscem, da ne smijemo zavaravati s pravnim nemogućnostima ni sebe ni druge i da je bolji gram faktične slobode od tona papirnatih garancija, samo ne znam, postoji li još kod nas neka granica izmedju onog, što je u pravu moguće i nemoguće.

Ima u raspravi još bezbroj drugih interesantnih i delikatnih problema, ali mi ne možemo duljiti. Svršavamo i preporučamo ovu doista rijetko dobru i interesantnu knjigu.

Dr. Ivan Žolger. †

Dne 16. majnika ob 9. uri zvečer je preminul po dolgi mukopolni bolezni v sanatoriju Lassnitzhöhe pri Gradcu univerzitetni profesor na ljubljanski univerzi dr. Ivan Žolger.

Ž njim je legel v grob eden največjih sinov našega naroda in znanstveni fenomen, kojega življenjska pot je bila ena sama vrsta uspehov njegove čudovite nadarjenosti in neprimerne delavne sile.

Zibelka mu je tekla l. 1867 v Devini, vasici ležeči na vznožju orjaškega Pohorja v bližini Slovenske Bistrice. Sin revnih kmetskih staršev je posečal in dovršil gimnazijo v Mariboru kot najodličnejši dijak celega zavoda. Posvetil se je na univerzi v Gradcu pravniškim študijam ter jih dovršil l. 1895. sub auspiciis imperatoris.

Vstopil je nato pri politični upravi na Štajerskem ter služboval naprej v Gradcu, potem pri okrajnem glavarstvu v Ptuju